

1. MEŽA RESURSI LATVIJĀ, TO NOZĪME TAUTSAIMNIECĪBĀ

**PLATĪBA
KRĀJA
ĪPAŠNIEKI**

**MEŽSAIMNIECISKO DARBU APJOMI
IETEKME UZ EKSPORTU, IEKŠZEMES KOPPRODUKTU,
ENERĢIJAS BILANCI UN NODARBINĀTĪBU**

Informācija par Latvijas meža platību mēdz atšķirties. Atbildēt uz jautājumu par Latvijas meža platību viennozīmīgi nav iespējams, jo pastāv dažādas meža definīcijas un datu bāzes. Visbiežāk tiek izmantota Latvijas Meža likumā¹ noteiktā definīcija² un starptautiskā, ko izstrādājusi Eiropas Mežsaimniecības komisija (FAO). Pamatojoties uz FAO definīciju, meža platībā tiek ieskaitītas arī lauces un meža infrastruktūras objekti. Informāciju par meža platību Latvijā nodrošina trīs dažādi avoti:

- Meža valsts reģistrs (MVR), ko uztur Valsts meža dienests (VMD);
- Valsts zemes dienesta (VZD) nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēma;
- meža statistiskās inventarizācijas (MSI) dati, ko iegūst Latvijas Valsts mežzinātnes institūta (LVMI) *Silava* veiktā meža monitoringa ietvaros.

Pēc MSI 2015. gada datiem meža platība, kas atbilst Latvijas meža definīcijai, ir 3,261 milj. ha vai 3,383 milj. ha pēc FAO definīcijas. Šie skaitļi tiek izmantoti oficiālajā statistikā, norādot mežainumu attiecīgi 50 % vai 52 %.

Pēc MVR datiem un Meža likumā noteiktās definīcijas 2015. gadā Latvijā meža platība sasniedza 3,056 milj. ha (mežainums 47 %) un meža zemes platība – 3,347 milj. ha (52 %). Savukārt VZD informācijas liecina, ka pēc zemes sadalījuma pa lietošanas veidiem, Latvijā uz 2015. gada 1. janvāri ir 3,030 milj. ha meža (47 %). Pamatojoties uz MSI datiem, kā arī pie meža zemēm pieskaitot purvus, pārplūstošus klajumus, pārējās meža zemes, kā arī kokiem aizaugušās nemeža zemes, tad ar kokiem apaugusi platība Latvijas teritorijā ir 3,785 milj. ha (mežainums – 59 %). Neatkarīgi no tā, kādi informācijas avoti aprēķinos tiek izmantoti, var droši apgalvot, ka Latvijā vismaz pusi no teritorijas aizņem meži!

Meža platība nav nemainīgs lielums. Tā nepārtraukti turpina palielināties gan dabiskā ceļā, gan apmežojot neauglīgās un lauksaimniecībā neizmantojamās zemes. Pagājušā gadsimta divdesmitajos gados mežainums Latvijā bija tikai 27 %, bet jau astoņdesmito gadu sākumā tas

1 <http://likumi.lv/doc.php?id=2825>

2 mežs – ekosistēma visās tās attīstības stadijās, kur galvenais organiskās masas ražotājs ir koki, kuru augstums konkrētajā vietā var sasniegt vismaz 5 metrus un kuru pašreizējā vai potenciālā vainaga projekcija ir vismaz 20 % no mežaudzes aizņemtās platības.

Latvija ir mežu zeme, un mežs nereti tiek dēvēts par Latvijas zaļo zeltu.

tuvojās 40 %. Kopš 2000. gada meža platība palielinājusies par 373 tūkst. ha, bet tikai desmitā daļa jeb 32,3 tūkst. ha ir apmežošanas (tai skaitā plantāciju meži) rezultāts. Valsts mežu platības pieaugums pēdējos astoņdesmit gados ir salīdzinoši neliels, – 1935. gadā valstij piederēja 1390 tūkst. ha meža, 2014. gadā – 1721 tūkst. ha. Lielākais meža platības pieaugums ir noticis privātajā sektorā, galvenokārt nekontrolēti aizaugot lauksaimniecībā neizmantotai zemei. Tas arī izskaidro, kādēļ valsts un privātajos mežos ir dažāds sugu sastāvs, atšķirīgi krājas pieaugumi un citi audzes kvalitātes rādītāji. Meža platības izmaiņas kopš 1935. gada parādītas tabulā.

Kopējā koksnes krāja no gadsimta sākuma palielinājusies par 22 % un 2014. gadā sasniedza 667 milj. m³. Mežā uzkrātās koksnes apjoms pieaug daudz straujāk nekā meža platība. Tas nozīmē, ka pieaug ne tikai kopējā koksnes krāja, bet arī vidējā krāja uz vienu platības vienību jeb hektāru. Krājas pieaugumu veicina arī mērķtiecīga mežsaimnieciskā darbība – meža selekcija, atjaunošana, kopšana un mežizstrāde.

Meža īpašnieku struktūra pēdējos gados nav būtiski mainījies – atšķirības starp valsts un nevalsts sektora meža platībām ir minimālas. Privātipašnieki var būt gan fiziskas personas, gan juridiskas personas. VZD datu bāzē 2012. gadā reģistrēti 4057 meža īpašnieki – juridiskās personas, kuru īpašumā ir 319 799 ha meža, un 137 888 fiziskās personas, kuru īpašumā ir 1075 tūkst. ha meža platību (vidēji 7,8 ha). Piecu gadu laikā, kopš 2007. gada, juridisko personu skaits palielinājies par 5%, bet to īpašumā esošā meža platība – par 23%. Lai arī pēdējā desmitgadē samazinājies fizisko personu skaits un tiem piederošā kopējā meža platība, vēl aizvien lielākajai daļai privāto personu meža īpašumi ir nelieli: 61% īpašnieku meža platība līdz 5 ha un 18% īpašnieku – robežās no 5 līdz 20 ha. Pēc teritorijas šie īpašumi aizņem 23% no kopējās privāto mežu kopplatības.

Lai izaudzētu augstražīgas un bioloģiski noturīgas mežaudzes, nepieciešams mežu apsaimniekot. Valsts mežos apsaimniekošana notiek saskaņā ar speciālistu izstrādātu plānu piecu gadu periodam. Valsts meži ir sertificēti un tiek apsaimniekoti pēc sertifikācijas sistēmas standarta, kas nosaka augstākas prasības meža apsaimniekošanā, nekā Latvijas likumi un normatīvie akti, un apsaimniekošanas atbilstību tām vērtē arī neatkarīgi auditori.

Koksnes krājas, meža platības un meža īpašumu struktūras izmaiņas no 1935.–2014. gadam (VMD dati)

Rādītāji	1935	2001	2014
Koksnes krāja, milj. m ³	176	546	667
Meža platība, milj. ha	1,747	2,888	3,32
Īpašnieku struktūra, %			
valsts	79,6	51,5	51,8
privātie	17,5	45,1	46,8
pašvaldības	0,0	3,9	1,4
citi	2,9	51,5	0,0

*Mežs cilvēkam nodrošina gan dzīves vietu un atpūtas iespējas,
gan darbu, būvmateriālus un siltumu.*

Privātie meža īpašnieki, atkarībā no savām vajadzībām, vēlmēm un iespējām, var izstrādāt sava meža apsaimniekošanas plānu, kas nav pretrunā ar normatīvo aktu prasībām. Tie īpašnieki, kuri veic apsaimniekošanu, katru gadu VMD iesniedz informāciju par paveikto. Lai arī dati liecina, ka privāto mežu apsaimniekošana ar katru gadu uzlabojas, tomēr vēl aizvien ir daudz nelielo meža (<5 ha) īpašumu, kas netiek apsaimniekoti.

Pagājušā gadsimta pēdējos gados Latvijā bija problēmas ar mežu atjaunošanu privātajā sektorā, bet situācija būtiski uzlabojās pēc 2003. gada. Laikā no 2000.–2014. gadam katru gadu privātajā meža sektorā tika atjaunoti aptuveni 19 tūkst. ha meža, bet 2015. gadā – 25 tūkst. ha. VMD speciālisti uzskata, ka pašreiz atjaunošanas apjomi ir optimāli un stabili. Tomēr viena būtiska tendence ir vērojama – valsts mežos aptuveni puse no platībām tiek atjaunota mākslīgi, galvenokārt stādot.

Savukārt privātajos mežos dominē dabiskā atjaunošana – 78 % no kopējām atjaunotajām platībām 2015. gadā. Tomēr mākslīgi atjaunoto platību īpatsvaram privātajā sektorā ir tendence palielināties. Galvenās koku sugas meža atjaunošanā valsts mežos un pārējo īpašnieku mežos ir atšķirīgas. Valsts mežos 53 % platību atjauno ar skuju kokiem, bet pārējos mežos šo platību īpatsvars ir 25 %. Tur dominē ar bērzu atjaunotās audzes (28 %), kā arī ievērojamu īpatsvaru sastāda apse (21 %) un baltalksnis (22 %).

Meža ieaudzēšana ir jauna meža sēšana un stādīšana ar mežu neapklātās zemēs. 2015. gadā ieaudzēti 3,4 tūkst. ha, no tiem plantāciju meži – 2,7 tūkst. ha. Kopš 1999. gada kopā ieaudzēti 36 tūkst. ha meža, no tiem 11 tūkst. ha ir plantāciju meži.

Jaunaudžu kopšanas mērķis ir veicināt konkrētiem meža augšanas apstākļiem vislabāk piemērotu koku sugu attīstību. 2015. gadā valsts mežos kopto jaunaudžu platība sasniedza 34,7 tūkst. ha, pārējos mežos – 32,6 tūkst. ha. Visvairāk koptas bērzu, egļu un priežu jaunaudzes.

Mežsaimniecisko darbu apjoms valsts un privātajos mežos pēdējo piecu gadu periodā redzams tabulā. Jāņem vērā, ka aktivitāšu apjomi valsts un privātajos mežos nav savstarpēji salīdzināmi, jo tie ir saistīti ar iepriekšējos gados veikto mežizstrādi.

Meža nozare ir viena no vadošajām tautsaimniecības nozarēm. Tā dod nozīmīgu ieguldījumu kopējā ilgtspējīgā Latvijas tautsaimniecības attīstībā, un tai ir būtiska loma valsts ekonomikas stabilizēšanā. Mežsaimniecības, kokapstrādes un mēbeļu ražošanas daļa iekšzemes kopproduktā 2015. gadā veidoja 5,2 %, savukārt eksporta apjoms pārsniedza divus miljardus eiro – 19 % no valsts kopējā eksporta. Tiek lēsts, ka meža nozare nodarbina ap 40 000 cilvēku, bet netieši vēl apmēram 30 000 darbinieku tādās nozarēs kā transports, izglītība, zinātne, būvniecība, enerģētika. Ar katru gadu pieaug arī koksnes nozīme enerģētikā, un kopējā kurināmās koksnes bilancē palielinās kurināmās šķeldas un brikešu īpatsvars. Ko šī informācija nozīmē meža īpašniekam?

Ja pirms divdesmit gadiem tika eksportēti zāgbaļķi, tad tagad tiek eksportēti Latvijā pārstrādāti un apstrādāti koksnes produkti ar lielāku pievienoto vērtību, kuru ražošana nodrošina darba vietas Latvijas iedzīvotājiem. Šodien Latvijā gandrīz katrā pagastā ir kāds mazāks vai lielāks koksnes pārstrādes uzņēmums. Bieži vien tie ir apkārtnē nozīmīgākie darba devēji un līdz ar to arī vietējās ekonomikas un iedzīvotāju galvenais balsts.

Mežsaimniecisko darbu apjoms valsts un pārējos mežos (tūkst. ha)
laikā no 2011.–2015. gadam

Mežsaimnieciskā aktivitāte	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Meža atjaunošana					
valsts mežos					
stādot / sējot	11,2	11,2	10,6	9,1	8,2
dabiska	6,4	5,6	9,8	9,8	8,1
kopā	17,6	16,8	20,4	18,9	16,3
Meža atjaunošana					
pārējos mežos					
stādot/sējot	1,7	2,0	2,9	3,7	5,5
dabiska	15,9	16,4	17,0	15,4	19,8
kopā	17,6	18,4	19,9	19,1	25,3
Atjaunošana kopā	36,2	35,2	40,3	38,0	41,6
Meža ieaudzēšana					
kopā	4,8	3,3	1,5	1,7	3,4
t.sk. plantācija	1,4	1,2	0,8	1,2	2,7
Jaunaudzū kopšana					
valsts	27,3	29,9	38,3	38,8	34,7
pārējos	21,9	30,4	45,2	31,9	23,6
kopā	49,2	60,3	83,6	70,7	58,3

Ir veiktas lielas investīcijas ražotņu celtniecībā, attīstībā un tehnoloģijās, kas nozīmē to, ka pieprasījums pēc koksnes resursiem būs ilgstošs. Pēc ekspertu aprēķiniem (Domkins, 2009) Latvijas rūpniecībai ik gadu vajag vismaz 10 milj. m³ koksnes, bet valsts meži nodrošina mazāk par pusi no šī apjoma. Tas nozīmē, ka pieprasījums pēc kokmateriāliem no privātā sektora nesamazināsies, un nākotnē varētu pat pieaugt.

Vēl aizvien tiek eksportēts ievērojams daudzums papīrmalkas, jo Latvijā nav savas papīra un celulozes ražotnes. Pēdējos gados pieaug šķeldu un granulu ražošanas apjomi, tiek pārbūvētas katlu mājas, kur kā kurināmais tiek izmantota koksne, lai nodrošinātu atjaunojamo resursu izmantošanu, samazinātu piesārņojumu un atkarību no

importētā kurināmā. Tas arī vedina domāt, ka nākotnē varētu palielināties pieprasījums pēc mazu dimensiju un mazvērtīgās koksnes.

Sabiedrības pieprasījums pēc dažādām rekreācijas aktivitātēm ar katru gadu palielinās. Līdz ar lauku tūrisma attīstību arī meža īpašniekam ir iespēja pavairot savus ienākumus, piedāvājot dažādas ar mežu saistītas aktivitātes vai atpūtas iespējas.

Literatūra

1. Beķeris, P. (2015) Cik Latvijā ir mežu? *Baltijas koks* 10: 38–42.
2. Domkins, A. (2009) *Meža nozares ekonomiskās situācijas monitorings*. Jelgava: MEKA, 112 lpp.
3. *Meža nozare skaitļos un faktos (2017)* Biedrība Zaļās mājas, 52 lpp.
4. *Valsts meža dienesta 2015. gada publiskais pārskats (2016)* Rīga: LR ZM Valsts meža dienests, 30 lpp.
5. Zariņš, J. (2012) *Privāto meža īpašumu saimnieciskās aktivitātes un meža zemes konsolidācijas procesu novērtējums. Pētījuma atskaite*. Salaspils: LVMI Silava, 29 lpp.